

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME

Hak-İş Sendikası

1979 yılında İngiltere'de başlayan ve 24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararlarla Türkiye gündemine giren özelleştirme 17.3.1984 tarih ve 2983 sayılı yasa ile Türkiye gündeminin değişmeyen ve sürekli tartışılan maddesi olmuştur.

1980'lerden bugüne kadar özelleştirme topluma sürekli olarak her derde deva ve adeta sihirli bir anahatar olarak sunulmuştur.

Amaçları, gerekçeleri ve kapsamı bakımından gerek siyasi parti programlarında gerek hükümet çevrelerinde ve gerekse sendikal çevrelerde çok yoğun bir şekilde tartışılan bu konuda bir konsensus da sağlanamamıştır.

Halbu ki, son 10 yıldır, özelleştirme politikaları sadece partilere ve hükümetlere göre değil, her seçimden sonra her bakan değiştikçe ve hatta her bürokrat değiştikçe yeni tercihlere göre değişkenlik arz etmektedir. Öncelikler, tercihler, yöntemler değerler ve kapsam sürekli olarak politik tercihlere ve çıkar ilişkilerine göre yeniden belirlenmektedir. Özelleştirmede bu haliyle tam bir kaos ve belirsizlik yaşanmaktadır.

Aynı kaos özelleştirme kapsamına alınan KİT'lerde de yaşanmaktadır. Nasıl olsa özelleştirilecek mantığının hakim olması, söz konusu KİT'lerin üretim, yatırım, hatta satış politikalarının alt-üst olmasını sağlamıştır.

Öte yandan muhalefette iken özelleştirme politikalarına karşı olanların, Anayasa Mahkemesi'ne dava açanların, iktidar olduktan sonra "biz önceki iktidardan daha çok ve daha çabuk özelleştirme yapacağız" şeklindeki çelişkili beyanlarına üzülerek her gün tanık oluyoruz.

TÜRKİYE'DE KİT'LERİN MİSYONU

Kanatimizce özelleştirme tartışmalarına geçmeden önce, Türkiye'de KİT'lerin kuruluş amacını, fonksiyonlarını yeniden tartışarak misyonunun bitip bitmediğine karar vermek sağlıklı ve en akılcı yoldur.

Başlıklar halinde değerlendirecek, KİT'lerin kurulmasındaki:

a) Ekonomik nedenler:

- Ekonomik kalkınmayı sağlamak,
- Özel sektörün giremediği alanlarda yatırım yapmak,
- Özel sektöre öncülük yapmak,
- Gelir dağılımını iyileştirmek,
- Dolaylı veya direkt olarak fiyatları kontrol etmek,
- Rekabet koşullarını oluşturmak ve düzenlemek,
- Böylece ekonomiye yön vermek ve ekonomiyi düze çıkartmaktır.

b) Siyasal nedenler

Siyasal bağımsızlığımızın ekonomik bağımsızlıkla tamamlanması arzusu KİT'lerin oluşturulması düşüncesine kaynak teşkil etmiştir. Devlet bu endişelerle askeri, tarım, hayvancılık, altyapı, enerji, maden, petro-kimya, demir-çelik gibi birçok alanlarda ekonomik kuruluşlar oluşturma yoluna gitmiştir.

c) Sosyal Nedenler

Ekonomik kalkınmanın yanında sosyal kalkınmanın da sağlanabilmesi amacı ile kamusal mal ve hizmet üretme düşüncesi de KİT'lerin oluşturulmasında önemli bir etken olmuştur.

KİT'leri ortaya çıkaran nedenlerin yanında prensipleri de açıkça belirtilmiştir. Bu prensipler:

- Devletin ekonomik hayattaki rolü müteşebbis olarak geçici karakterdedir. Özel sektör güçlendiği zaman devlet ekonomiden elini çekecektir.
- Devletçilik politikasının sanayi sektörüne öncü olacağı düşünülmüştür.

Özel teşebbüs, devletin tekelinde olmayan bütün sahalara yatırım yapma ve faaliyet gösterme hakkına sahiptir.

Görüldüğü gibi kamu girişimciliği Türkiye'de ekonomik, siyasi ve sosyal zorunlulukların sonucu olarak çıkmıştır.

— Ne var ki tüm bu prensipler vaaz edilmesi-ne rağmen, uygulama farklı olmuştur. Örneğin Devletin boş bıraktığı alanlar onca imkân, teşvik ve krediye rağmen özel sektör tarafından beklenen ölçüde doldurulamamıştır.

— Devlet; prensipte olduğu gibi, ekonomik alandan çekilmek yerine, bu alandaki etkinliğini siyasal ve ideolojik amaçlı bir kaynak olarak kullanmayı sürdürmüştür. Nitekim uygulamada devletin ekonomideki yoğun etkinliği, resmi ideoloji, tek parti yönetimi ile asker ve sivil bürokratlarca yeri geldikçe halkın gücüne ve rolüne karşı kullanılmıştır.

Tüm bu olumlu ve olumsuz yanlarına rağmen KİT'lerin ekonomik ve sosyal hayata nitel ve nicel katkıları büyük olmuştur.

— Belirli sektörlerde üretim teknolojisi sağlamak,

— Yetişmiş personel ile özel sektöre bilgi ve deneyim desteğini sağlamak,

— İşgücünün vasıf kazanmasına katkıda bulunmak,

— Ekonominin diğer kesimlerine kaliteli ham madde veya yarımamül sağlamak,

— Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasını temin etmek,

— Sosyal güvenlik sisteminin artırılarak kurulması ve gelişmesine imkan sağlamak.
vb. gibi fonksiyonları sayılabilir.

KİTLER VE VERİMLİLİK

Verimlilik ve üretim bakımından da KİT'ler iddia edildiği gibi özel sektörden geri değildir. Sermaye sorunu çözülmüş, teknolojisini yenilemiş, siyasi müdahalelerden uzak ve basiretli yöneticiler elindeki birçok KİT 1987-1988 yılına kadar kârlı çalışmıştır. Örneğin DİE'nin 1988 yılını kapsayan verileri, imalat sanayii genelinde kamu sektörünün işgücü verimliliğinin özel sektöre fark attığını göstermektedir. DİE rakamlarına göre bir kamu kuruluşunda çalışan işçi 34.9 milyon liralık katma değer yaratırken özel sektörün katma değeri 24.9 milyon liradır.

Yine Milli Produktivite Merkezi'nin yaptığı araştırmaya göre ise; 1987-1990 yılları arasında kamu sektöründe çalışan işçinin yarattığı katma değer yüzde 28.6 oranında artarken özel sektör verimlilik artışı yüzde 15.9 düzeyindedir.

KİT'lerin özel bankalardan kredi almaya zorlandığı 1988 yılından sonra zarar başlamıştır. KİT'ler faize nasıl ve niçin ezdirildi sorusuna aşağıda cevap vermeye çalışacağız.

KİT'ler son on yıllık hükümet politikalarında ekonominin kamburu olarak lanse edilip kamuoyunun gözünden düşürülerek, hiçbir sermaye katkısı ve teknolojik yenilenme sağlanmamasına rağmen, 1986 yılında çalışan başına 1 TL karşılığında 1.32 TL katma değer, 2.9 TL üretim değeri elde edilirken 1982 yılında ise 1 TL'lik harcama karşılığında 3.17 TL'lik katma değer 5.18 TL üretim değeri elde edilmiştir.

Bütün bu gelişmeler ışığı altında KİT'lerin ekonomik işlevlerini tamamladıklarını söyleyebilecek miyiz? Tansu ÇİLLER'in ekonomi danışmanı Prof. Dr. Özer ERTUNA'nın söyledikleri çok açıktır. Ertuna ülkemizde henüz yaygın rekabet sağlanmadığı, KİT'lerin hâlâ temel alanlarda faaliyet gösterdiği, gelir dağılımında adaletli bir dengenin kurulmasından bahsedilemediği, sosyal kesimler ve gelir grupları arasında farkın uçuruma dönüştüğü ve bölgeler arası gelişmişlik farklılığının ortadan kaldırılamadığı gerçeği karşısında KİT'lerin misyonunun tamamlanmadığı kanaatinde olduğunu belirtiyor ki biz de aynen katılıyoruz.

KİT ZARARLARI VE İSTİHDAM

KİT'ler bilerek veya istenerek zarar ettirilmiştir. KİT'lerle ilgili görüş belirten IMF, Dünya Bankası gibi çeşitli kuruluşlar, sermaye çevreleri, çeşitli politikacılar zaman zaman medyanın gücünü de kullanarak istihdam fazlalığından, sendikaların olumsuzluğundan şikayetle kamuoyunu KİT'lere karşı olumsuz yönde yönlendirmektedirler. Halbuki KİT'ler ve devlet imkanları sanayiciye, tüccara, müteahhite iş ve imkan kapısı olarak kullanılırken diğer yandan da politikacıların seçmenlerine, kadrolaşma alanı olarak istismar edilmektedir. Politikacı eskicileri ya da yandaşları meslekleri ve ihtisaslarıyla ilgisi olmayan KİT'lerde danışman ya da yönetim kurulu üyeliği altında ulufe almaktadırlar.

KİT'lerin gelirleri seçim dönemlerine giren 1989 yılında %95.6 oranında düşmüştür. KİT'lerde yanlış yönetim anlayışından ve uygulamalarından kaynaklanan zarar söz konusudur. 1985 yılından sonra işçi sayısındaki düşmeye karşılık sözleşmeli personel sayısında çok büyük artışlar gözlenmiştir.

1984 yılında 1354 olan sözleşmeli personel 1988 yılında 16 bin 113'e ulaşmıştır. 1992 yılı itibarıyla KİT'lerde çalışanların sayısı 359 bin 372'si işçi, 197 bin 097'si memur ve sözleşmeli olmak üzere 566 bin 469'dur. Bunu yorumlarsak 1.5 işçi için bir memur görevlendirilmiştir. KİT'lerdeki istihdam artışında yeni yeni yatırımların ve sonradan kurulan

KİT'lerin etkisi olmuş ise de politik baskıların sonucu olarak gereğinden fazla eleman istihdam edilmesi sorunu ağırlaşmaktadır. Başbakan bizzat tasarruf genelgesi yayınlayarak KİT'lerde binlerce işçinin re'sen emekli edilmesini talimatlarken politik tercihlere bağlı olarak da hiçbir vasfı olmayan elemanlar partilerin kart viziteleri ile işbaşı yaptırmaktadır.

Nitekim birçok KİT'te geçici işçilerin iş akti feshedilir ya da çalışanlar re'sen emekli edilirken yalnızca önceki yıl Çay-Kur'a 7000 kişinin işbaşı yaptırılması çelişkinin bir başka ifadesidir. KİT'leri özelleştirme konusunda son derece istekli olduğunu her fırsatta açıklayan iktidar tamamen politik tercih ve uygulamalarla geçen hükümet döneminde teşviklerle kurulan yüzlerce özel sektör çay fabrikaları Çay-Kur tekelinin sübvansiyon edilmesinde kapanmak zorunda bırakılmışlardır. Buralarda istihdam edilen binlerce işçi ise başka bir biçimde yeniden işsiz bırakılmaktadır. Politikacılara muhtaç kılınmaktadır. Halbu ki faal nüfusun yaklaşık %20'si işsiz olan bir ülkede yeni istihdam alanları açılması gerekmektedir.

Son beş yıllık ortalama nüfus artışının %2.4 olarak seyrettiği Türkiye'de aynı dönemin ortalama istihdam artışı %1.2 olarak gerçekleşmiştir. Bir başka ifade ile işsiz nüfus katlanarak büyümektedir.

Anayasa'nın 49. maddesinin devlete yüklediği "Devlet çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları koruyan çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır." amir hükmü boşlukta kalmaktadır. Ayrıca ücretlerin yüksek olmasını verimlilik ve kaliteyle direkt ilgisinin olduğu gerçeği bir yana istihdam harcamasının yüksek olmasıyla KİT'lerin yatırımcı hem hizmet üreten bir ilişki kurmak da istismarın bir başka örneğidir.

PTT hem yatırımcı hem hizmet üreten bir kuruluş olarak 1989 yılından beri en çok istihdam harcaması yapan KİT olmasına rağmen sürekli kâr eden bir kurumdur. Şimdi ise PTT'nin kâr eden T'si satılarak bu kurumun kalan kısmı da diğer KİT'lerin akıbetine itilmek istenmektedir. Ve yine işçilik maliyetlerinin en yüksek olduğu KİT'lerde işçilik oranı %20 iken toplam maliyetler içerisindeki faiz payı ise %33'tür. Bütün bunlar gösteriyor ki KİT'lerin işçi istihdamı ve işçilik maliyetleri zararlarının gerçek sebebi değildir.

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KİTLER VE ÖZELLEŞTİRME

Bugün 1980'li yıllardan itibaren çok çeşitli ülkeler yaptıkları yatırımlar içerisinde KİT yatırımla-

rı büyük bir önem vermektedirler. Hindistan'da toplam yatırımlarına göre KİT yatırımları %33, Venezuela'da %36, Fransa'da %32, İtalya'da %30, F. Almanya'da %15, İngiltere'de %16, Brezilya %23, G. Kore'de %23'tür.

Söz konusu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde böylesine yatırımlar devam ederken Türkiye'de bırakın yeni KİT yatırım yapmayı mevcut KİT'lerin uluslararası finans örgütlerinde sermaye kesimini güçlendirmek maksadıyla tasfiyesi dayatmacılığının anlaşılır bir tarafını bulamamaktayız.

Son yıllarda KİT'lere uygulanan sübvansiyonların çok düşük kalması ve sermayeye ihtiyacı olan KİT'lerin özel bankalardan borç almaya zorlanması, KİT'leri yüksek faiz borçlarıyla karşı karşıya getirmiştir. Bugün herkes KİT'lerin Türkiye ekonomisinin sırtında bir kambur olduğunu söylemektedir. Oysa hükümetin 1993 yılı programında KİT'lerin zararlarının 23.4 trilyon olduğu ve bu zararın 22.8 trilyon lirası faizden geldiği ortaya çıkmıştır. (Zarar içindeki faizin payı %97.4'tür.) Örneğin 1963'de kurulan 30 yaşındaki Süt Endüstrisi Kurumu'nun 1992 yılına kadar taahhüt edilen sermayesinin yarısı ödendiği için kurum faiz borçlanmasıyla karşı karşıya bırakılmıştır.

SEK'in zararı 1991 yılında 29 milyar 567 milyon TL olmuştur. Buna karşılık faiz giderleri 1991'de %33 daha fazla yani 39 milyar 239 milyon TL olmuştur. Buradan da anlaşılıyor ki KİT'lerin gelirleri faiz ödemeleriyle özel bankalara pompalanmaktadır.

Türkiye'de özelleştirme bir gereklilikten mi ortaya çıkmaktadır. Bunun böyle olduğu konusu su götürür bir yeredir. Zira son yıllarda Dünya Bankası ve IMF kaynaklı tavsiye ve reçetelerde özelleştirme bir zurettir olarak ifade edilmekte ilişkili ülkeler buna mecbur tutulmaktadır. Aksi takdirde IMF ve Dünya Bankası kaynaklarından yararlanmaları mümkün kılınmaktadır. Burada ülkemizin konjonktürel bir baskı ile karşı karşıya kalmış olduğunu düşünmekteyiz.

Ayrıca Dünya'da bir çok Avrupa ülkesinde değişik alanlarda faaliyet gösteren kamu işletmeleri vardır. Devletin grev ertelemelerinde stratejik olarak nitelediği tarım ve gıda gibi bazı sektörlerde birçok ülkede devlet bizatihi desteğiyle varlığını devam ettirmektedir. Hatta bazı devletler bu sektörlerde doğrudan yatırımcı bir rol üstlenmektedir. Devlet fonksiyonu gereği sosyal hizmetle de yükümlüdür. Bu yükümlülüğü gereği toplumsal yapıyı korumak ve geliştirmek amacıyla kendisine ait işletmeleri meydana getirmek görevi ile karşı karşıya kalmaktadır. Özelleştirme düşünülürken KİT'lerin bu fonksiyonları da gözden kaçırılmamalıdır.

KİT'ler sadece Türkiye'nin değil, dünyadaki tüm ülkelerin bir olgusudur. Dolayısıyla KİT meselesi sadece Türkiye'ye özgü bir mesele değildir. KİT olgusu hemen tüm kapitalist ülkelerin geçirdiği bir aşamadır. Bu ülkeler kendi KİT'lerini yüzde yüz tasfiye etmiş de değildir.

Devlet işletmeciliği sanıldığı gibi sadece sosyal sistemin bir parçası değil, aynı zamanda kapitalist sistemin de parçası, hatta tamamlayıcısıdır.

KİT'ler Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada devletin öncülük etmesi kârlı olmayan yatırımları üstlenmesi, özel sektörün yetersiz kalması gibi ortak nedenlerle kurulmuşlardır.

Gelişmiş ülkelerdeki özelleştirme çalışmaları tüm KİT'leri kapsayıcı olmamıştır. Gelişmiş Batı ülkelerinde bile özelleştirme sanıldığı gibi her alanda yapılmış değildir hatta 80'li yılların ilk yarısında dünyanın birçok ülkesinde yapılan yıllık toplam yatırımların yüzde 15'i ile yüzde 36'sı KİT'ler yapmaktadır. Görüldüğü gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bir yandan bazı KİT'ler özelleştirilirken bir yandan da yeni yatırımlarla KİT'lerin güçlendirildiğini ve yaygınlaştırıldığını görüyoruz.

Ülkemizde de kamu kesiminde yapılan yatırımların oranı çok yüksektir. ve %45 ile %50 arasında değişmektedir.

Özel sektörün yatırım yapmaktan kaçındığı alanlarda yeni yatırımların KİT'ler tarafından yapılması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Birincisi, özelleştirmede başarılı olabilmenin temel şartı öncelikle hukuki, iktisadi, mali ve sosyal altyapının oluşturulmasıdır. Türkiye'de özelleştirmenin altyapısı hazır değildir. Bu nedenle, yapılacak bir özelleştirme sağlıklı sonuçlar getirmez. Bilakis Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkeye yeni sıkıntılar getirir.

İkincisi, tekelleşme konusunda ciddi endişelerimiz vardır. Özellikle kendi sahasında tekel olan KİT'lerimiz vardır.

KİT'lerin blok satış yapılması halinde yeni özel tekel karşıımıza çıkabilir ki, hem tüketici olarak hem yurttaş olarak tekelleşmelerden son derece rahatsızız.

Öte yandan SEK'in özelleştirilmesi ile ilgili olarak diyebiliriz ki; Türkiye'de üreticiler genelde örgütsüzdür ve süt grevinde bunu yaşadık. Süt grevi olarak, üreticiden 750 liraya süt alırken, greve çıktığımız andan itibaren özel sektör, süt üreticisinden sütü 300 liraya hem de bir yıllık mukaveleyle alma dayatması yapmıştır. İnsanlar sütünü ya dereye bo-

şaltmak zorunda kalmışlar ya da hayvanlarını kesmek zorunda kalmışlardır. Bu, özel bir durumdu diyemeyiz. Türkiye geneliyle ilgilidir. Tüm hayvancılık sektörüyle ilgilidir. Tüm üretici sektörüyle ilgilidir. EBK'nın özelleştirilmesinde de aynı durum yaşanacaktır. Dolayısıyla, et, süt fiyatlarının birkaç holding tarafından belirlenen miktar, bedel ve yöntemler üzerinden alınması gibi bir mahzur doğuracaktır. Yani üreticinin emeği bir kaç holding tarafından sömürülecektir endişesini taşıyoruz.

Başka bir haklı endişemiz de, bu ülkede yaşayan insanlar olarak, yaşlısına ve çocuklarına süt vermek zorunda olan insanlar olarak, insanına et yedirmek zorunda olan insanlar olarak, (çünkü sağlıklı insan yetiştirmek zorundayız hem kendimiz sağlıklı olmalıyız çalışmak için, hem de çocuklarımızı sağlıklı olarak yetiştirmek durumundayız) ve tüketici olarak da et ve süt fiyatlarının alabildiğince fahiş fiyatlarla belirlenip, yüksek fiyatlarla halka sunulacağından endişemiz var.

Bunun bir başka boyutu da eğer bu blok satışlar bir de yabancı sermayeye yapılmasıyla ortaya çıkacaktır.

Hem sermaye bakımından hem mülkiyet bakımından ve hem yönetim bakımından, acaba yabancı sermayenin kökeni hangi ülke ise o ülkeyle ulusal sorunlarla karşı karşıya geldiğimizde, burada ülkemizde faaliyet gösteren kuruluşun kendi kökeninin ait olduğu ülke lehine mi, yoksa Türkiye lehine mi tavır alıp alamayacağı konusunda ciddi endişelerimiz vardır.

Sayın Cumhurbaşkanı'nın da, Sayın Başbakan'ın da ve aklı başında herkesin tespit ettiği bir gerçek vardır. Bugün Türkiye'nin 70 milyar Dolar dış borcu vardır.

Bu nedenle de bağımsız ulusal bir dış politika izleyememektedir. Yarın KİT'leri de yabancılara teslim ettiğimiz zaman dış politikada bağımsız bir politika izleyemeyen Türkiye, acaba iç politikada da mı bağımsız olamayacak diye ciddi bir endişemiz vardır.

Bir başka husus, enflasyon ve istikrarla ilgilidir. Türkiye'de enflasyonist ortam halen giderilememiştir ve giderileceğine dair umut verici ışıklar da kaybolmuştur. Enflasyon üç haneli rakamlara yükselmektedir. Son altı ayda Türk Lirası Dolar karşısında %115 oranında değer yitirmiştir.

Bugüne kadar Türkiye'de çok ortaklı işçi şirketlerinde görülen bir başka husus; özellikle DESİYAB'ın öncülüğü ve katkısıyla Türkiye'de yaklaşık 50 civarında şirket kurulmuştur. Bunlar büyük ölçüde

Almanya, Fransa, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerde çalışan işçilerimizin tasarruflarıyla kurulmuş şirketlerdir. Ama bu şirketler daha sonra çalıştırılmamış ya da iktisadi istikrarsızlık veya ekonomik krizler nedeniyle çalışmamış ve sonra hisse senetleri el altından toplanmış ve bu güzelim şirketler, sosyal amaçlı bu şirketler, birilerine haksız kazanç temin eder konuma gelmiştir.

Türkiye'de birçok konuda devletin öncü rolü olmuştur. KİT'lerin ekonomideki ve sanayideki rolü bellidir, ama KİT'lerin bir başka rolü de, demokratikleşme ve sendika hakkının kullanımındaki rolüdür. Yani 700 bin insanı siz kapı dışarı barıkmasanız bile özel sektöre teslim ettiğinizde, özel sektörün bugün sendikal haklara bakışı bellidir. Sendikal hakların kullanımını engelleyen bir tavrı vardır. Bu tavrı Türkiye'de bir hakkın kullanımını engellenmiş olacak mıdır diye bir endişeyi de yine taşımadan kendimizi alıkoyamıyoruz.

Yine devlet burada sadece sendikalaşmada değil, aynı zamanda Türkiye'de sağlıklı ve sosyal bir ücret politikası oluşmasında da etkili olacaktır. Biz her ne kadar KİT'lerdeki ücret miktarlarından, ücretlerin yetersizliğinden şikayetçi olsak dahi, olumlu bir öncü rolü üstlenmiştir. Özel sektör için örnek olmuştur. Belki bu dönem değil, ama geçmiş dönemlerde veya bazı sektörlerde devletin bu ücret konusunda da sosyal amaçlı öncü rolü acaba yitirilmiş mi olacaktır diye endişe ediyoruz.

Bir başka endişemiz yine özelleştirme uygulamalarının işten çıkarılmaları ve istihdamın daralmasına yol açacağıdır. Bu endişemizi ortadan kaldıracak ciddi hiçbir yaklaşım ne bilim adamlarından, ne de özelleştirme programını yürüten KOİ'den gelmemiştir. Yani bizi ferahlatan bir yaklaşım ortaya konmamıştır. KOİ'nin de yeni istihdam alanları yaratacak, gerek eğitim, gerek mesleki eğitim kursları vesair konusunda ne kadar ciddi projeleri olduğunu bilmiyoruz. Herhangi bir amaçla veya yöntemle istihdamın genişletileceğine dair, işsizliğin olmayacağına dair umut verici ciddi bir açıklama olmadı. Kaldı ki, işsizlikle ilgili olarak ciddi endişelerimiz var. İşsiz insan suç işlemeye her zaman daha meyilli insandır. Türkiye için sosyal problemlere neden olacaktır. İşsiz sayısının büyümesinin sosyal sonuçları vardır. Onu ortadan kaldıracak bugün Türkiye'de ne hükümetin ne de DPT veya bir başka kurumun ciddi bir çalışması maalesef bulunmamaktadır.

DÜNYADA ÖZELLEŞTİRME VE İSTİHDAMA ETKİLERİ :

ARJANTİN: 1989 yılında kamuya ait şirketlerde toplam 290.000 kişi istihdam edilirken bu rakam bugün 41.000'e düşmüştür.

1993 Martında demiryollarını satın alan şirketin başarısız yönetimi sonunda hükümetin demiryollarının yüzde 70'ini kapatmasıyla 27.000 işçinin işine son verilmiştir.

MEKSİKA: Özelleştirme ülkede işsizliği artırmış, gelir dağılımını daha da bozmuştur. Ayrıca 600 işletmenin kapatılması ile toplu işten çıkarmalarla işsizlik had safhada yükselmiştir. Hükümet "Dayanışma" adını verdiği işsizliği azaltacak ve yolsuzlukla mücadele edecek bir sosyal programı yürürlüğe koymuştur.

PERU: İktidarı 1992 yılı Nisan ayında bir hükümet darbesiyle iktidarı ele geçiren Japon kökenli devlet Başkanı Fujimori; seçim kampanyası sırasında petrol, maden gibi stratejik sektörler ile su, elektrik, telefon gibi hizmetleri özelleştirme dışında bırakacağını açıklamıştı.

Ancak Dünya Bankası'nın baskıları sonucunda bundan vazgeçerek 180 kamu işletmesinin özelleştirilmesine karar verdi. Yapılan özelleştirme ile çalışanların büyük bir bölümünün işine son verildi. Ne pahasına olursa olsun çabuk özelleştirme görüşü, işletmelerin gerçek değerlerinin çok altında satılmasına neden oldu.

ALMANYA: Almanya'da eski Doğu Almanya topraklarındaki işletmeleri satmak için oluşturulan "Treuhand" bugün sattığı işletmelerin bazılarını geri alma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kurum satmış olduğu bazı işletmelere ilişkin yetersiz, yanlış bilgi vermekle suçlanıyor.

Treuhand; Doğu Almanya'dan miras kalan 13.000 kamu işletmesinden 9.000'ini sattı. 2.000 şirketi kapattı. Kapatılan işletmelerdeki 272.000 işçinin işine son verdi. 13.000 şirkette toplam işçi sayısı 4.000.000'dan 1.400.000'e düşürüldü.

Türkiye'deki KİT'lerin özelleştirilmesi için Amerikan "Morgan Guaranty Trust Company Bank" tarafından hazırlanan özelleştirme ana planına göre, Türkiye'deki KİT'lerde 100 bin kişi civarında atıl istihdam olduğu ifade edilmiştir. En iyimser tahmine göre kapatılması öngörülen KİT'lerin kapatılması halinde 100 bin kişi işsiz kalacak demektir. Ancak görünen o ki; bugüne kadar yapılan özelleştirmelerde (özellikle blok satış yöntemi ile yapılan özelleştirmelerde) işçilerin tamamı işten çıkartıldığına göre (TOE ve YEM SANAYİİ örneği) bu rakam bir kaç yüzbin aşacaktır.

Sonuç olarak;

Türkiye'de mutlaka özelleştirme yapılacaktır;

1. Devlet tekelleri özelleştirilirken özel tekel-

lerin oluşmamasına dikkat edilmelidir. Fransa ve İngiltere'deki özelleştirmelerde ya rekabet yaratacak unsurlar oluşturulmuş ya da hisselerin tek bir kuruluşun eline geçmesini engelleyecek önlemler alınmıştır.

Bu nedenle Türkiye'de anti kartel yasası süratle çıkartılmalıdır.

2. Özellikle zarar eden KİT'leri satın alan yatırımcılarla, işletmenin özelleştirilmesinin ardından bu işletmelerin hayatiyetini devam ettirecek anlaşmalar yapılmalıdır.

(Almanya'da Treuhand bu ilkeyi uygulamaktadır.)

3. Yatırımcıya, satın almaya talip olduğu şirket hakkında doğru ve ayrıntılı bilgi verilmelidir. (Almanya'da Treuhand bu yüzden sattığı işletmeleri geri almak zorunda kaldı. Meksika Hava Yolları bu yüzden kâra geçemiyor.)

4. Yatırımcının bu işin üstesinden gelip gelebileceği, sektörle ilgili deneyimleri, bilgisi, mali kaynakları iyice araştırılmalıdır.

5. İşletmede nasıl bir yatırım stratejisi izleneceği, özellikle istihdam sorununun nasıl çözüleceği açık bir şekilde ortaya konulmalıdır. (Özellikle satış sözleşmelerinde işçilerin durumu, istihdam garantisini gibi konular gözardı edilmektedir.)

6. Ülke'deki koşullar müsait değilse özelleştirmede acele edilmemelidir. Ki bize göre de koşullar müsait değildir. Nitekim Peru Dünya Bankası'nın baskısıyla özelleştirmede acele ettiği için bazı işletmeleri değerinin çok altında satmanın zararlarını yaşamaktadır.

Görülüyor ki "özelleştirme yaptım" demek için özelleştirme yapılmaz. Önce altyapı hazırlanır daha sonra işleme geçilir. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkiye'de adeta özelleştirme yapmış olmak için özelleştirme yapılmaktadır.

Dünya'da yaşanan acı örnekler dikkate alınmadan yapılacak özelleştirmeler topluma fayda yerine zarar getirecektir.

MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ YAYINLARI:508

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

HALİT SUIÇMEZ • ŞEVKET YILDIRIM

ANKARA 1993

1. giriş

Özelleştirme, son yıllarda en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizden çıkış yolları aranırken, kamu girişimciliğini birçok sorunun kaynağı olarak görme eğilimi ağırlık kazanmış; kamu girişimlerinin özel kesime devredilmesi uygulamaları İngiltere'den başlayarak tüm dünyaya yayılmıştır. Ancak uygulamalar bu denli yaygınlık kazanmasına karşın, özelleştirmeye karşı olanlarla yandaş olanlar arasındaki tartışmalar hızından birşey kaybetmemiştir. Bu tartışmaların dikkati çeken yanı sıra, daha çok ideolojik içerikli olmalarıdır. Her iki taraf da kendi savını kanıtlayacak ampirik bulgular ortaya koyamamakta, başta kabul edilmiş varsayımlara dayalı olarak kendi görüşlerinin haklılığı konusunda ısrar etmektedir.

1980'lerin başında özelleştirme konusu Türkiye'nin gündemine girdikten sonra, ülkemizde de benzer tartışmalar başlamıştır. Kendilerini "liberal" olarak nitelendiren çevreler özelleştirmeyi şiddetle savunmuş, geleneksel olarak "devletçi" olan kesimler ise uygulamalara karşı çıkmışlardır. Ancak, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de konu üzerindeki tartışmalar, genellikle, bilimsel bir temele dayanmamaktadır. Ülkenin gündemini yıllardır işgal eden böyle bir konu üzerinde sürüp giden kısır tartışmaların ülkeye yarar sağlamayacağı ortadadır. Konu üzerinde daha çok bilimsel araştırma yapılması, daha sağlıklı bir tartışma ortamı yaratılması ve uygulamaların bu tartışmaların ışığında yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu görüşten hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada özelleştirme yanlılarının ve karşıtlarının temel savları aktarılmakta, konuya daha yansız ve soğukkanlı bir biçimde yaklaşılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kuramsal düzeydeki tartışmalar literatüre dayalı olarak yapılmış; dünyadan uygulama örnekleri, özellikle Dünya Bankası uzmanlarının derlenmiş sayısal veriler kullanılarak incelenmiştir. Türkiye'de özelleştirilen çimento fabrikaları ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde ise, oran analizleri yöntemi kullanılmıştır.